

До спеціалізованої вченої ради К41.136.01
Міжнародного гуманітарного університету
(65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 33)

В І Д Г У К

офіційного опонента

**на дисертаційну роботу Дронова Владислава Юрійовича на тему:
«Освітня функція сучасної держави та особливості її реалізації
приватними вищими навчальними закладами», поданої на здобуття
наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук) за спеціальністю
12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і
правових учень**

Актуальність обраної теми. Дисертаційне дослідження В.Ю. Дронова присвячено актуальній проблемі сучасної загальнотеоретичної юриспруденції – теоретико-правовому аналізу освітньої функції сучасної держави та особливостям її реалізації приватними вищими навчальними закладами. Не зважаючи на певну кількість вітчизняних та зарубіжних юридичних наукових досліджень, автори яких розглядали проблематику функцій сучасної держави, рецензована робота є актуальною.

Визначаючи функції держави можна з'ясувати її особливу роль серед інших суб'єктів політичної системи. Функції визначають організаційну побудову механізму держави. Структура будь-якої системи визначається її функціями. Зазначаючи сталий розвиток суспільства, особливе значення необхідно приділяти використанню людських ресурсів, а саме кадрового потенціалу. В цьому сенсі важливою є підготовка кадрів, як створення такого ресурсу. Знання, на відміну від природних ресурсів, є невичерпними, у тому значенні, що після їхньої передачі іншим особам, людина не втрачає інформацію, а обмін знаннями лише примножує їх. Безумовно, саме заклади вищої освіти є одними з основних постачальників такого ресурсу, як знання. Діяльність держави в сфері освіти має соціальне значення, яке важко

переоцінити. Вона направлена на розвиток особистості, задоволення потреб суспільства та держави. Вона проявляється у фінансуванні отримання освіти, в тому числі вищої, утриманні мережі закладів освіти, контролі та координації.

В цьому аспекті В.Ю. Дронов цілком чітко вказує на те, що у сучасному світі основним ресурсом стають знання, адже людство все більше стикається з проблемою вичерпності природних ресурсів. Головним чинником та визначальним фактором розвитку людства повинні стати знання та технології, а держава, в свою чергу, не може залишитись осторонь цих процесів та повинна їх координувати, надавати їм організаційних форм, захищати, забезпечувати та усіляко підтримувати. Саме тому на сьогодні освітня функція повинна стати однією з основних функцій сучасної держави (с. 58 дисертації).

Багато питань проблеми освітньої функції сучасної держави та особливостей її реалізації приватними вищими навчальними закладами залишаються дискусійними, тлумачаться неоднозначно і вимагають не тільки подальшого вивчення, але й нових підходів до її розв'язання.

У зв'язку з вищезазначеним не можна не визнати актуальність і своєчасність дисертаційного дослідження В.Ю. Дронова.

Дисертаційне дослідження В.Ю. Дронова виконано відповідно до теми кафедри теорії та історії держави і права Міжнародного гуманітарного університету «Правова реальність у сучасному світі: теорія і практика формування та функціонування», яка, своєю чергою, є частиною комплексної теми Міжнародного гуманітарного університету «Україна і світ у контексті становлення і розвитку соціогуманітарної сфери» на 2016–2020 рр.

Результати та висновки дослідження можуть використовуватися у: науково-дослідній сфері – для подальшого поглиблення наукових знань про функції сучасної держави, діяльність приватних закладів вищої освіти; освітній діяльності – при викладанні навчальних курсів «Теорія держави і права», «Адміністративне право України»; правотворчості – при

реформуванні освіти в Україні, регулюванні та організації вступної кампанії, здійсненні роботи приватних закладів вищої освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Робота запропонована В.Ю. Дроновим, характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структурно дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел та додатків, є досить логічною і повністю відповідає цілям і завданням дослідження поставленим автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного, історичного, політологічного та філософського спрямувань з проблематики освітньої функції сучасної держави. Список літератури містить 230 джерел.

Дисертантом опрацьовано більше двохсот наукових праць (монографій, статей, підручників) зарубіжних та вітчизняних дослідників. Використовувалися матеріали (доповіді і повідомлення) наукових конференцій. Теоретичним підґрунтям слугували наукові праці з теорії держави та права та галузевих наук.

Належний ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено також використанням відповідних наукових методів. В основу методології дослідження освітньої функції сучасної держави лягли такі принципи: об'єктивності, історизму, всебічності. Для характеристики предмета дослідження використовувалися окремі методологічні підходи: антропологічний, феноменологічний, герменевтичний, ціннісний, цивілізаційний, системний, порівняльний.

Відповідно до зазначених підходів і принципів, у процесі дослідження використовувалися *загальні методи пізнання*: спостереження, дескрипція, порівняння, узагальнення; *загальнонаукові методи*: діалектика, системний метод, аналіз, синтез, аналогія та ін.; *міждисциплінарні методи*: культурологічний, соціологічний, конкретно-історичний.

В процесі розкриття предмету дослідження особлива увага була приділена використанню спеціально-наукових методів, зокрема: *формально-юридичний* – для дослідження положень законодавства, в яких регламентовано порядок організації та здійснення освітньої функції держави, тлумачення їх в логічній послідовності з використанням спеціальних юридичних термінів і конструкцій (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1.); *порівняльно-правовий* – порівняння законодавства у сфері освіти в Україні та в зарубіжних країнах, дослідження міжнародного досвіду реалізації освітньої функції сучасної держави (підрозділ 1.1., 1.2., 3.4); *юридичної герменевтики* – для тлумачення та всебічного аналізу норм, що регулюють державну політику в сфері вищої освіти, можливості публічно-приватного партнерства, розміщення державного замовлення у приватних закладів вищої освіти, тлумачення основних термінів (підрозділи 3.2., 3.3., 3.4.).

Висновки, зроблені у дисертації, зокрема, щодо удосконалення визначення та ознаків освітньої функції сучасної держави; обґрунтування необхідності здійснення кодифікації в сфері освіти та прийняття Кодексу України про освіту; обґрунтування використання такого критерію класифікації функцій сучасної держави, як ступінь участі громадянського суспільства та приватноправових суб'єктів у організації та здійсненні державних функцій є значним внеском до загальної теорії держави і права та здатно суттєво покращити вказані напрями теоретико-правової науки.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає у тому, що вперше на дисертаційному рівні проведено загальнотеоретичне дослідження освітньої функції сучасної держави та ролі приватних закладів вищої освіти у її реалізації. У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку положень, висновків та пропозицій, які мають наукову новизну.

Розділ перший «Теоретичні засади освітньої функції сучасної держави» складається з трьох підрозділів і містить характеристику функцій сучасної держави, класифікацію функцій за різними критеріями, а також

дослідження освіти як перспективного напрямку розвитку функціонування сучасної держави.

Слід погодитись з автором щодо його розуміння ключових рис сучасного державознавства. На с.23 роботи зазначається, що функції держави визначають її структуру, тобто способи, закономірності організації елементів держави як складної системи. Функціональний аналіз діяльності держави (її динамічна спрямованість) сприятиме проникненню у політико-правову природу цього суб'єкта політичної системи суспільства, розкриватиме обсяг, характер і зміст його діяльності. Розуміння функцій сучасної держави повинно допомогти у створенні ефективної системи органів державної влади із відповідними функціями та повноваженнями, що будуть задовольняти потреби суспільства.

Цікавою, з наукової точки зору, є позиція автора, згідно з якою він вважає, що функції держави мають політико-правовий характер. Серед інших ознак функцій сучасної держави, політико-правовий характер має зайняти місце, на яке він заслуговує. Адже залежність функцій держави у конкретний період, суб'єктів та особливостей їхньої реалізації від політичних факторів є очевидною, а держава, її устрій є предметом вивчення не тільки юридичних, а й політичних наук (с.32).

Підкреслюється думка автора, що однією з найважливіших ідей є те, що у функціях держави проявляється її соціальне призначення. Відповідно, найважливішими є функції, що забезпечують розвиток індивіда та суспільства, інші ж функції сучасна держава реалізує задля забезпечення та гарантування перших, для збереження самої держави, призначенням якої, в решті решт є створення умов для життя та розвитку людей. Відтак, освітня функція має виділятися в якості загальної функції держави поряд із економічною, політичною, безпеки, соціальною, ідеологічною та екологічною (с. 54).

Розділ другий «Освітня функція в системі функцій сучасної держави» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню

правової природи та вихідних засад освітньої функції сучасної держави, інституційної складової реалізації освітньої функції держави, форм та особливостей здійснення освітньої функції в Україні.

Дисертант справедливо задається питанням (с. 66 дисертації): «чи відповідає класичний «набір» функцій держави сучасним умовам, розвитку суспільних відносин та очікуванням суспільства, а також що можна вважати факторами (ознаками) появи нової функції сучасної держави»? Далі, на сторінках своєї роботи В.Ю. Дронов надає власну аргументовану думку з цих проблем.

Заслуговують на увагу твердження дисертанта відносно того, що в науковій та навчальній літературі багато уваги приділяється саме освітній політиці держави, а сам термін «освітня функція держави» використовується вкрай рідко. Існують її згадування разом із культурно-виховною функцією. Ці функції спрямовані на формування умов для отримання загальнодоступної загальної і середньої професійної освіти, а також умов для задоволення культурних потреб населення (с. 76).

Слід відмітити аргументованість висновків автора стосовно того, що в Україні існують ознаки різних моделей діяльності держави з приводу реалізації освітньої функції. Безумовно, є ознаки бюрократичної моделі, адже й сьогодні бачимо домінування держави в сфері вищої освіти, що зокрема має прояв у встановленні правил вступу до закладів вищої освіти незалежно від форм власності, але при цьому наданні можливості отримання вищої освіти за рахунок бюджетних коштів лише у державних та комунальних закладах. Але враховуючі тенденції роздержавлення, автор зазначає освітню діяльність перехідного періоду, коли держава ще використовує командно-бюрократичні методи, але все ж таки починає поступово, при спротиві апарату робити ринок освітніх послуг більш відкритим, надаючи більше прав закладам усіх форм власності (с. 118).

Розділ третій «Стан та перспективи реалізації освітньої функції сучасної держави приватними закладами вищої освіти» складається з

чотирьох підрозділів і містить аналіз державної політики в сфері вищої освіти та ролі приватних ЗВО, державно-приватного партнерства в сфері вищої освіти, публічного замовлення на підготовку фахівців приватними закладами вищої освіти як механізму реалізації освітньої функції сучасної держави, міжнародного досвіду реалізації освітньої функції сучасної держави.

Варто підтримати дисертанта у тому, що в умовах реформування системи вищої освіти в Україні зростає актуальність участі приватних закладів вищої освіти у реалізації освітньої функції держави, зокрема, можливості виконання ними державного замовлення. При цьому, дисертант зауважує, що до соціальних функцій держави відноситься й освітня функція, хоча деякі вчені організацію науки та освіти резонно відносять до культурної функції держави. Проте, не можна ігнорувати соціальну сутність освітньої функції та недооцінювати соціальну роль вищої освіти (с. 122).

В.Ю. Дронов вдало зазначає, що освітня функція сучасної держави, хоча й відноситься до соціальних функцій сучасної держави, проте має соціально-економічний характер, оскільки її завданнями є забезпечення розвитку та потреб людини та суспільства, а з іншого боку – потреб економіки. Для реалізації цієї функції використовуються форми та методи як соціального, так і економічного характеру: вивчення потреб суспільства, сприяння регіональному розвитку, створення умов для доступу до вищої освіти, державне замовлення, як вид публічних закупівель, надання пільг талановитим та соціально незахищеним абітурієнтам (студентам), запровадження регіональних коефіцієнтів, тощо (с. 147).

Практична значимість дисертаційного дослідження. Дослідження є внеском до загальнотеоретичного аналізу функціональної характеристики сучасної держави та практичних кроків щодо вдосконалення нормативної бази враховуючи міжнародний досвід реалізації освітньої функції сучасної держави.

Результати та висновки дослідження можуть використовуватися у:

науково-дослідній сфері – для подальшого поглиблення наукових знань про функції сучасної держави, діяльність приватних закладів вищої освіти;

освітній діяльності – при викладанні навчальних курсів «Теорія держави і права», «Адміністративне право України»;

правотворчості – при реформуванні освіти в Україні, регулюванні та організації вступної кампанії, здійсненні роботи приватних закладів вищої освіти.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати дослідження відображені у 10 публікаціях, з яких 5 наукових статей опубліковані у виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України як фахових з юридичних дисциплін, одна стаття – у науковому виданні іншої держави та 4 тезах доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Автореферат відповідає змісту дисертації, достатньою мірою розкриває її основні положення та відповідає нормативним вимогам МОН України.

Зауваження щодо змісту дисертації. В цілому високо оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, слід відмітити низку зауважень та дискусійних положень:

зауваження:

1. Не зовсім зрозумілим є висловлювання на с. 28 дисертаційної роботи, де В.Ю. Дронов зазначає, що «сам підхід до держави буде визначати і її функції. Так виділяють мінімальні функції держави та патерналістські». Але надалі по тексті автор не проводить співвідношення між ними та не зазначає їх будь-які властивості та характеристику.

2. У рамках першого розділу більш доцільно слід було дослідити саме теоретико-методологічні засади освітньої функції сучасної держави, що надало би дисертаційному дослідженню більшої повноти та обґрунтованості. Використання відповідного методологічного інструментарію, а саме методологічних прийомів, принципів та методів як класичної так й сучасної

методології дозволило би більш ширше дослідити та проаналізувати сутність та зміст освітньої функції сучасної держави.

питання щодо змісту дисертації:

1. На с. 22 дисертації, автор використовує поняття «освітня діяльність держави», зазначаючи, що різні її аспекти розглядаються вченими-економістами, спеціалістами з педагогічних наук, тощо. А на с.с. 76, 127 застосовується поняття «освітня політика держави» та розкривається її зміст та принципи. Аналізуючи зазначене, постає питання: як співвідносяться такі категорії, як «освітня функція сучасної держави», «освітня діяльність сучасної держави» та «освітня політика сучасної держави»?

2. На с. 86 дисертації, автор вказує, що «за найбільш розповсюдженою класифікацією, відповідно до якої виділяють внутрішні та зовнішні функції, освітня функція сучасної держави є внутрішньою функцією, хоча й має багато зовнішніх напрямів (навчання за кордоном, навчання іноземних студентів, міжнародне співробітництво с галузі науки, стажування за кордоном, тощо)».

В зазначеному аспекті слід з'ясувати думку автора відносно того, чи можна у сучасній загальнотеоретичній юриспруденції використовувати інший критерій класифікації, за яким віднести освітню функцію до будь-якого іншого виду?

3. Аналізуючи державну політику в сфері освіти, автор на с. 124 дисертації зазначає, що «відносно державної політики в сфері освіти, то при її формуванні, на думку вчених, як правило, враховуються всі її соціальні функції, в тому числі і така, як консолідація освітніми засобами місцевих територіальних, регіональних і загальнонаціональних спільнот в інтересах розвитку країни і її адміністративних одиниць (регіонів). Будучи сферою, в якій концентруються численні і різноманітні інтереси особистості, суспільства і держави, освіта і освітня політика, що формується як суспільна угода, проголошує і закріплює в суспільній свідомості ті цілісні орієнтації, які нормують, задають етичні основи суспільних відносин, що складаються

заново. Також державна політика в сфері освіти є невід'ємною складовою політики із забезпечення державної безпеки».

Відтак, хотілось би почути аргументовану узагальнюючу позицію автора відносно того, які напрямки реалізації державної політики в сфері освіти можна виокремити?

4. На с. 10 автореферату, В.Ю. Дронов вказує, що «дослідивши особливості діяльності в сфері вищої освіти в зарубіжних країнах, ми дійшли висновку про тенденцію демонополізації освітньої функції сучасної держави. Розглянуті приклади фінансування вищої освіти у зарубіжних країнах є вкрай корисними в умовах інтеграції України до європейського та світового освітнього простору. Держава повинна забезпечувати доступ до вищої освіти, в тому числі, й завдяки залученню приватних закладів вищої освіти у процеси державного замовлення на підготовку фахівців. Необхідно враховувати, що принцип сприяння сталому розвитку суспільства, реалізується, в тому числі, шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя. Саме на втіленні у життя зазначеного принципу має ґрунтуватися державна політика у сфері вищої освіти».

З цього приводу постає питання: які існують перспективи розвитку та появи нових приватних закладів вищої освіти в Україні на сьогоднішній день?

Проте зазначені зауваження та питання не впливають на загалом позитивну оцінку опонованої роботи. Дисертація носить завершений характер, встановлена мета дослідження розкрита у достатньому обсязі, основні положення дисертаційної роботи отримали необхідне наукове обґрунтування.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України. Дисертація Дронова Владислава Юрійовича «Освітня функція сучасної держави та особливості її реалізації приватними вищими навчальними закладами» відповідає вимогам п.п. 9, 11–14 Порядку

присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., та Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р., зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03.02.2017 р., за №155/30023, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук) за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент – кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальнотеоретичної
юриспруденції Національного університету
«Одеська юридична академія»

О.О. Джураєва

Проректор з наукової роботи
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор



Г.О. Ульянова